

ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІВДЕННОЇ АФРИКИ

INDUSTRIALIZATION AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN SOUTH AFRICA

Куничка М.М.,

*асистент професора кафедри міжнародних економічних відносин та економічної дипломатії
Економічного університету у Братиславі*

Південна Африка, безумовно, є двигуном економічного зростання в регіоні та найбільш промислово розвинутою економікою на всьому континенті. Питання індустріалізації Південно-Африканської Республіки (ПАР) є об'єктом дослідження різноманітних наукових та експертних робіт, які зосереджують свою увагу на процесі економічного розвитку найбільш промислово розвинутої країни регіону. На відміну від інших досліджень, ми намагаємося структурувати широкий погляд на процес індустріалізації Південної Африки від початку колонізації до розвитку промисловості незалежної ПАР. Для вирішення цього завдання пропонуємо розділити процес промислового прогресу на декілька історичних етапів. У статті аналізується процес формування національної економіки досліджуваної країни з часів колоніалізму. Описується індустріалізація та висвітлюються основні історичні етапи становлення промисловості, які вплинули на структурні зміни в економіці. До основних етапів формування передумов для індустріалізації та розвитку промисловості належать: (1) Колонізація та панування Британської імперії. Розвиток сільськогосподарства завдяки імпорту технологій і більш ефективних сільськогосподарських культур з Європи, що зробило Капську колонію лідером в Африці на південь від Сахари. (2) Розвиток гірничодобувної промисловості. Обсяги видобутку алмазів, а потім золота призвели до зростання доходів і накопичення капіталу, що стимулювало індустріалізацію. Зростання населення за рахунок імміграції вплинуло на розвиток харчової промисловості та виробництва споживчих товарів. На цьому етапі економіка ПАР трансформувалася з аграрної в аграрно-індустріальну. (3) Імпортозаміщення та розвиток хімічної промисловості. Імпортозаміщення під час двох світових воєн і розвиток хімічної промисловості шляхом виробництва вибухових матеріалів для гірничої справи призвели до широкої індустріалізації. У період 1911–1948 рр. частка промисловості на ВВП зросла з 6% до 23%. (4) Індустріалізація незалежної Південної Африки. Розвиток автомобільної та суднобудівної промисловості з високою доданою вартістю. ПАР стає найбільшим виробником автомобілів в Африці.

Ключові слова: економічний розвиток, колоніалізм, індустріалізація, гірничодобувна промисловість, Південна Африка.

South Africa is by far the engine of economic growth in the region and the most industrialized economy in the entire continent. The issue of the industrialization of South Africa is the object of research of various scientific and expert works, which focus their attention on the process of economic development of the most industrialized country in the region. Unlike the other contributions, we are trying to structure a broad view of the process of industrialization of South Africa from the beginning of colonization to the development of the industry of an independent South African Republic. To accomplish this task, we propose to divide the process of industrial progress into several historical stages. The article analyzes the process of formation of the national economy of the country under study since the time of colonialism. Describes industrialization and highlights the main historical stages in the formation of industry, which influenced structural changes in the economy. The main stages in the formation of the prerequisites for industrialization and the development of industry includes: (1) Colonization and the rule of the British Empire. The development of agriculture through the import of technology and more efficient crops from Europe, which made the Cape Colony unrivaled in Sub-Saharan Africa. (2) Development of the mining industry. The volume of diamond mining, and then gold, led to an increase in income and capital accumulation, which stimulated industrialization. Population growth due to immigration influenced the development of the food industry and the production of consumer goods. At this stage, the economy of South Africa was transformed from agricultural to agro-industrial. (3) Import substitution and development of the chemical industry. Import substitution during the two world wars and the development of the chemical industry through the production of explosive materials for mining led to extensive industrialization. In the period 1911–1948, the share of industry in GDP increased from 6% to 23%. (4) Industrialization of independent South Africa. Development of automotive and shipbuilding industries with high added value. South Africa becomes the largest car manufacturer in Africa.

Key words: economic development, colonialism, industrialization, mining, South Africa.

Постановка проблеми. Південно-Африканська республіка (ПАР) з валовим народним продуктом 6040 доларів США на людину відноситься до країн, що розвиваються, з вищим середнім доходом. У 2019 році абсолютний ВВП країни був другим найбільшим на континенті після Нігерії та становив 351 мільярд доларів США, що дорівнює 20% економіки всього регіону Тропічної Африки [5]. Однозначно ПАР є мотором економічного зростання регіону та найбільш індустріалізованою економікою всього континенту. За деякими

дослідженнями, якщо темпи економічного зростання в ПАР представляють 1% то господарства Тропічної Африки зростуть на 0,7% [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання індустріалізації Південної Африки є об'єктом дослідження різних наукових та експертних робіт, які акцентують увагу на процесі економічного розвитку найбільш промислово розвинутої країни регіону. Ферхоеф, наприклад, розглядає загальну економічну історію індустріалізації, потім зосереджується на публікаціях про

індустріалізацію в економічних журналах [7]. Наводить приклади найбільш глибоких та комплексних спроб дослідження проблематики. Згадує роботу Наттрасса, який вивчає структурні зміни економіки Південної Африки з 1860 року. У його роботі міститься детальний огляд процесу індустріалізації [8]. Вказує, що економіка досліджуваної країни не опинилася у пастці видобутку корисних копалин і змогла перейти до наступного етапу вторинної промисловості, яка передбачає використання природних ресурсів усередині народного господарства. На процесі індустріалізації було також зосереджена робота Ламбі, який виділяє вплив політики протекціонізму в 20-х і 30-х роках минулого століття як момент внутрішнього промислового розвитку [9]. Ламбі вказує на зміну специфічної ролі золота у міжнародних економічних відносинах, що стимулювало імпортозаміщення та послідовний розвиток промисловості. Особливу увагу золоту в індустріалізації Південної Африки також приділяють Джонс та Мюллер, які пов'язують зростання ціни на дорогоцінний метал у 30-х роках ХХ століття із нарощуванням обсягів обробної промисловості та зростанням будівництва. Автори дотримуються думки, що саме в цей період розпочалася дійсна промислова трансформація Південної Африки. Виділяють три основні фази індустріалізації включаючи період від початку ХХ століття до 30-х років ХХ століття, період від 30-х до 60-х років ХХ століття, а також період після 60-х років ХХ століття [10].

На відміну від згаданих авторів, ми намагаємося структурувати широке уявлення про процес індустріалізації Південної Африки від початку колонізації до розвитку промисловості незалежної Південно-Африканської Республіки. Для виконання поставленого завдання пропонуємо розподіл процесу промислового прогресу на кілька історичних етапів.

Постановка задачі. Метою статті є аналіз формування економіки Південної Африки з часів колонізації голландцями в XVII столітті. Коротко описується процес індустріалізації та виділяються головні історичні етапи у процесі структуральних змін економіки, які призвели до створення найбільш індустріалізованої держави континенту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спочатку території сучасної Південної Африки населяли дві групи народів, які заснували своє соціально-економічне життя навколо кочового скотарства та рибальства. Інші види діяльності цих племен включали плавку чавуну та міді, виготовлення зброї, знарядь праці, прикрас, а також обробку шкур. [3]. У другій половині XVII століття південний берег Африки став об'єктом створення транзитної станції Нідерландської Ост-Індської компанії, яка розміщувалася на півдорозі до східних колоній Голландії. Економічне

життя поселення повністю контролювала торгова компанія. Місцеві поселенці були обмежені в торгівлі та виробництві готової продукції, яка могла створити конкуренцію голландським продуктам і позбавити Нідерландську Ост-Індську компанію мит на імпорт у колонію. Основне економічне життя тодішньої Капської колонії ґрунтувалося на сільському господарстві, в основному, на розведенні великої рогатої худоби. Після приходу компанії різко збільшилася кількість приїжджого населення, яке становило близько 20 тисяч чоловік до кінця XVIII століття, серед яких голландці, французи та німці. Зокрема, французькі гугеноти зробили великий внесок у розвиток виробництва вина, яке є типовим експортним товаром країни у сучасності [2].

Темпи економічної активності у колонії дещо прискорилися після захоплення британцями у 1806 році. Після закінчення наполеонівських воєн на Віденському конгресі в 1815 році Капська колонія була офіційно передана Великобританії і стала її невід'ємною частиною [1]. Британською короною було усунуто більшість обмежень, що дозволило колоністам повною мірою брати участь у міжнародній торгівлі. Було утворено локальні банки та заведено британський фунт стерлінг. Індивідуальне зниження імпортного мита на ввезення вина у Велику Британію різко підвищило виробництво та експорт із Капської колонії. Пізніше вино як головну статтю експорту перевищило вивезення вовни. За період 1820–1860 років обсяг експорту вовни збільшився у тисячу разів. Головними експортними товарами за винятком вина та вовни були й інші сільськогосподарські товари, включаючи фрукти, м'ясо, кукурудзу, цукор, шкіру та мохер [3]. Сільське господарство колонії базувалося на імпортованих із Європи технологіях та завезених сільгосп культур, що визначало перевагу аграрного сектора майбутньої ПАР порівняно з іншими країнами регіону Тропічної Африки.

Торгівля рабами була розвинутою галуззю Капської економіки, оскільки тубільці швидше виступали у ролі дешевої робочої сили в європейських селян. Захоплюючи все більше території на північ від Мису Доброї Надії, колонізатори не залишали іншої можливості місцевому населенню як видобувати кошти для проживання, продаючи свою працю за неймовірно низьку ціну. Однак, це не означало, що поселенці не використовували працю рабів, більшість яких були завезені головним чином з Азії [6].

Важливим етапом розвитку було відкриття великих родовищ алмазів та золота у центральній частині колонії у другій половині XIX століття, що призвело до інтенсивного розвитку промисловості та швидкого зростання європейського населення. Доходи від алмазної промисловості

привели до різкого зростання доходів та сприяли накопиченню капіталу для подальшого стимулювання індустріалізації. В 1888 році британський підприємець Сесіль Родс створив алмазну компанія De Beers, яка до кінця XX століття стала найбільшим південноафриканським виробником алмазів у світі. Великий внесок у соціально-економічний розвиток ПАР вніс видобуток золота. До кінця XIX століття на Південну Африку припадало близько 20% загальносвітового виробництва золота, яке становило близько половини мінової вартості експорту [3]. Розвиток гірничодобувної промисловості супроводжувався будівництвом дорожньої та портової інфраструктури, почав зростати і видобуток вугілля для залізничного транспорту. Чотириразове зростання білого населення за період 1880–1910 років стимульоване розвитком видобутку золота та алмазів призвело до розширення харчової промисловості та виробництва споживчих товарів. Економіка колонії почала трансформуватися із сільськогосподарської в аграрно-індустріальну.

У 1910 році з чотирьох британських колоній Капської, Наталь, Трансвааль та Помаранчевої вільної держави було створено домініон Великобританії з великою мірою незалежності в економічній сфері – Південно-Африканський Союз (ПАС). Економічна діяльність ПАС передбачала інтенсивне використання природного багатства домініону, ґрунтувалася на сільському господарстві та гірничодобувному секторі промисловості (частка обробної промисловості перед початком Першої світової війни становила лише 5% ВВП), однак після початку Першої світової війни рівень імпорту готової продукції з Великобританії скоротився, що призвело до введення вимушеного імпортозаміщення. Характерною відмінністю імпортозаміщення в ПАС була імплементація низьких або нульових імпортних мит для більшості товарів, що швидше за все можна назвати запровадженням ліберальної політики вільної торгівлі, ніж протекціоністським регулюванням. Після закінчення війни та розвитку світової економіки почалося швидке зростання закордонних інвестицій, яке стимулювало розвиток галузі чорної металургії та виробництва будівельних матеріалів. За допомогою іноземних інвестицій розвинулася і хімічна промисловість, яка була спочатку заснована на вибухових матеріалах необхідних для гірничої галузі. Велику роль зіграв видобуток золота, експорт якого у 1930 роки перевищив 70% всього експорту країни, а частка ВВП складала близько 18% [3]. Другий етап імпортозаміщення розпочався під час Другої Світової війни, протягом якої стимул для розвитку отримали харчова, хімічна, збройова, легка промисловість та металообробка. Реалізація політики імпортозаміщення була можливою, в основному, завдяки вивезенню

золота та залізняку, хоча важливою прибутковою статтею ставав і продаж урану.

За час двох світових воїн ПАС вдалося трансформувати економіку із вагомою часткою примарного сектору та виробництва споживчого товару до рівня машинобудування та металообробки, а також збільшити народний продукт удесятеро. Середні темпи зростання валового продукту в цей період становили приблизно 7–8% на рік, а частка промисловості на ВВП збільшилася з 6% в 1911 році до 23% в 1948 році [4].

Після здобуття незалежності та створення Південно-Африканської Республіки у 1961 році розпочався період економічного процвітання. Імпульс до розвитку отримала обробна промисловість та виробництво автомобілів основними європейськими та американськими автокомпаніями, що зробило із країни найбільшого виробника на Африканському континенті. Вагомий внесок у зростання економіки зробило суднобудування. У галузі енергетики були вжиті кроки з будівництва першої атомної електростанції, розміщеної неподалік Кейптауна, яка була введена в експлуатацію в 1984 році і залишається єдиною працездатною АЕС на континенті [6].

Висновки. За довгий час формування народного господарства та економічного розвитку Південна Африка пройшла декількома етапами індустріалізації як найважливішого чинника у змінах секторальної структури виробництва. Між основні етапи формування передумов до індустріалізації та розвитку промисловості можна віднести такі:

1. *Колонізація та правління Британської імперії.* Розвиток сільського господарства за рахунок імпорту технологій та ефективніших сільгосп культур з Європи, що зробило Капську колонію безконкурентною у Тропічній Африці.

2. *Розвиток гірничодобувної промисловості.* Обсяги видобутку алмазів і золота сприяли зростанню прибутків і накопиченню капіталу, що стимулювало індустріалізацію. Зростання населення за рахунок імміграції вплинуло на розвиток харчової промисловості та виробництва споживчих товарів. На цьому етапі економіка Південної Африки трансформувалася із сільськогосподарської на аграрно-індустріальну.

3. *Імпортозаміщення та розвиток хімічної промисловості.* Імпортозаміщення в період двох світових воїн та розвиток хімічної промисловості за рахунок виробництва вибухових матеріалів для гірничодобутку призвели до великої індустріалізації. У період 1911–1948 років частка промисловості ВВП виросла з 6% на 23%.

4. *Індустріалізація незалежної ПАР.* Розвиток галузей промисловості (автомобілебудування та суднобудування) з великою доданою вартістю. Початок розвитку обробної промисловості. ПАР стає найбільшим виробником автомобілів в Африці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Csabay, M. et al. (2011). *Ekonomika rozvojových štátov*. Bratislava : Ekonom.
2. Estreicher, S. K. (2014). A Brief History of Wine in South Africa. *European Review*, Vol. 22, No. 3, pp. 504–537.
3. Feinstein, C. H. (2005). *An Economic History of South Africa: Conquer, Discrimination, and Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Townsend, R. F. – Zyl, J. van. (1998). Stages of growth in the South African economy: The role of agriculture. In: *South African Journal of Economic and Management Sciences*, Vol. 1, No. 2, pp. 204–218.
5. World Bank (2021). World Development Indicators [Online]. In: *World Development Indicators*, 2021. [Cited 3.02.2021.] URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=ZA-ZG&most_recent_value_desc=true
6. Загребельная Н. С., Шитов, В. Н. Исторические особенности формирования национального хозяйственного комплекса Южно-Африканской Республики. *Вестник МГИМО*. 2016. № 3(48). С. 273–279.
7. VERHOEF, G. (1998). Industrialization in South Africa: A Historiographical Debate? [Online]. In: *NWU*, 2022. [Cited 28.04.2022.] URL: https://repository.nwu.ac.za/bitstream/handle/10394/6307/No_44%281998%29_Verhoef_G.pdf?sequence=1
8. Nattrass, J. (1989). *South African economy: Its growth and change*. London: Oxford University Press, 1989.
9. Lumby, A. (1983). Industrial development prior to the Second World War. In: Coleman, F.L. *Economic History of South Africa*.
10. Jones, S.-Muller, A. (1992). *The South African economy, 1910–1990*. London : Palgrave Mcmillan, 1992. 393 p.